

is necessary for the implementation of communication, and the means of its implementation are video materials that visually demonstrate the subject of study.

The purpose of teaching a foreign language to students is to create conditions for the formation of communicative competence necessary for the study and understanding of foreign experience in the mainstream and related fields of science, as well as for the implementation of cultural and professional communication.

The use of videos in the classroom allows teacher to solve the urgent problems of learning and teaching. First, while watching videos, students have the opportunity to hear real speech from native speakers. Secondly, videos allow students to see with their own eyes what we talk about in class, read in texts and dialogues. When watching video films, students can learn more about the country of the target language. Moreover, the use of videos in the classroom contributes to the individualization of learning process and the development of motivation for the speech activity of students.

The use of video materials in the classroom helps to improve the quality of knowledge, as it allows teacher to involve such types of communication activities as listening, speaking, reading and writing. In addition, video presentation can be justified psychologically: after all, it is through the organs of sight and hearing that a person receives the bulk of information about the world around him.

Key words: video material, teaching, foreign language, communicative competence, video film, audio materials, visibility.

УДК 373.5.016:811.161.2]:37.013

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.77.40>

Рудюк Т. В.

РОДИННА ЛЕКСИКА ТА ПЕДАГОГІКА (КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД)

Статтю присвячено актуальним питанням взаємозв'язку досліджуваних одиниць із культурними традиціями української родинної педагогіки. Проаналізовано теоретико-методичні можливості поетапної підтримки процесів вивчення вказаних номінацій у контексті окресленої розвідки, формування визначеної компетенції, лінгвістично-креативного світогляду, власних експериментальних зусиль (комунікативно-діяльнісний підхід). Крім того, спроектовано ефективність засвоєння навчального матеріалу крізь призму виховання свідомого ставлення до родинно-сімейної та державної взаємодії.

Серед умов, які забезпечували результативність вивчення досліджуваних номінацій (комунікативно-діяльнісний підхід), визначено різноаспектні спостереження, використання кращих національно-культурних традицій української домашньої педагогіки.

Звернено увагу на доречність запровадження індивідуальних проєктів із метою реалізації та підтримки креативних міркувань, установлення причинно-наслідкових зв'язків, трактування закономірностей впливу на майбутні генерації тощо. Для прикладу, репрезентація досліджуваних одиниць згідно з науковими здобутками, визначення особливостей семантики лексичних номінацій, започаткування ведення щоденника ідей домашньої педагогіки, обмін кращими звичаями й традиціями, індивідуальними узагальненнями та ін.

Зроблено висновки про подальшу перспективність опрацювання окресленої інформації в руслі вказаної розвідки (комунікативно-діяльнісний підхід); наголошено на можливості інтенсифікації процесів засвоєння навчального матеріалу, як-от: ознайомлення з основами сімейної мудрості та аналіз досліджуваних лексем; творчого застосування СІТ, обговорення висновків, вражень, власного бачення визначених проблем, здобутого досвіду, можливостей використання узагальненої інформації в повсякденній життєдіяльності.

Ключові слова: родинна лексика, комунікативно-діяльнісний підхід, родинна лексична компетенція, генетичний код нації, евдемонізм, родинна педагогіка.

Теорія української родинної педагогіки має досить потужні історичні можливості для зміцнення державності та її складників. Так, сучасність дедалі активніше вимагає особистостей, які здатні творити соціум, громадські системи [1, с. 25], вчитися в народі та запозичувати багатющі знання й досвід із метою власного духовного зростання [3, с. 55].

Певна річ, центральною точкою родинної педагогіки виступають діти, оскільки саме вони забезпечують безсмертя людства, його майбутнє, справжність сімейного щастя та безпосереднє втілення соціокультурних ролей батька та матері, існування відповідної методології зокрема, як-от: «Якщо твої наміри розраховані на рік – сій жито; на десятиліття – саджай дерева; на віки – виховуй дітей» [3, с. 53].

Г. С. Сковорода зауважував, що батьківська наука містить три блага: народити дитину, зберегти її здоров'я, навчити вдячності [2, с. 6]. Т. Г. Шевченко з неабиякою прихильністю відгукувався про трудове виховання, здійснюване в українській родині, сердечність між близькими та щирість, взаєморозуміння, побожне ставлення до матері [2, с. 6]. Саме найрідніші люди, на думку І. Я. Франка, зобов'язані проникати в психологію дітей, розуміти їхні прагнення [2, с. 8–9] з метою належної реалізації життєвих шляхів майбутнього покоління.

Л. Українка розглядала виховання як суспільний обов'язок, оскільки його кінцевою метою виступає формування громадянина, міцних взаємостосунків, спроектованих на міжособистісний і державний рівень:

«Основу душевного єднання батьків і дітей треба закладати в ранньому дитинстві, маючи малечу за найближчих друзів, шануючи їхню особистість та встановивши з ними щирі стосунки задля майбутньої глибокої поваги, взаєморозуміння, доброї дружби, того, щоб у майбутньому сподіватися на те, що їх єднатиме не лише біологічна прихильність, а й почуття глибокої поваги та порозуміння, що вони стануть добрими друзями й надійними товаришами своїх дорослих дітей» [2, с. 9].

Зазначимо, що роль матері є винятковою, оскільки саме від неї залежить, якою мовою говоритиме дитина [2, с. 10], наскільки повно буде реалізовано функції виховних родинних традицій, для прикладу: пізнавальна, конструктивна, організаційна, суспільна та соціалізуюча [2, с. 27].

Актуальність нашої розвідки полягає в тому, щоб простежити та реалізувати деякі тенденції практики формування згаданої лексичної компетенції у площині родинної педагогіки (комунікативно-діяльнісний аспект) та ракурсі функціонування сучасних українських шкіл.

Мета статті – дослідити місце та значення процесу вивчення окреслених одиниць в аспекті опанування національного досвіду з питань виховання та освіти підростаючого покоління (комунікативно-діяльнісний аспект).

Серед багатьох надбань людства найбільшу цінність становить добре виховання, одержане від батьків або в родинному колі [3, с. 91]. На жаль, таємниці цієї науки більшості доводиться осягати самотужки, роблячи перші кроки через спілкування з батьками, рідними, спочатку засобами дитячої, а згодом – материнської мови [3, с. 99]. Вважаємо, що вказана площина досліджень мала б допомагати в осягненні суспільного призначення, просторової близькості членів родини чи духовного відчуження, у функціональному плані – здійснювати олюднення особистості, готувати до буття та реалізації власного виявлення через педагогіку життя [3, с. 92]. Таким чином, подібну методiku варто запровадити в програмне забезпечення уроків української мови через спектр визначених одиниць і контекст комунікативно-діялісного підходу.

Так, із покоління в покоління серед українців передаються традиції любові та правильного виховання дітей, оскільки: *малі діточки, що ясні зірочки: і світять і радують у темну ніченьку; нема смерті без причини, нема щастя без дитини; хата з дітьми – базар, а без дітей – пуста* тощо [3, с. 55–56]. Одним із мірил гідності та морального обличчя є ставлення до дітей [3, с. 57].

Увага й повага до сім'ї та роду є небезпідставною, оскільки її виховання – це запорака якомога швидшого усвідомлення своєї приналежності до родини, роду, рідного народу, української нації [3, с. 15]. Крім того, педагогічна мудрість закликає долати будь-які сімейні чвари заради маленьких [3, с. 16], вчити поважати родовід, підтримувати сім'ю через збереження честі та авторитету, гарної поведінки.

Важливу роль у становленні людської особистості справедливо відіграють рідне (материнське) слово, коло сестер та батьків, ласка дідусів і бабусь, доброзичлива увага родичів, свояків, сусідів [3, с. 100]. Осягнення розуму, духовності й моралі здійснюється на основі засвоєння кровної мови: з перших хвилин життя і доки дитина перебуває під опікою неньки, у сфері взаємного спілкування, мати весь час промовляє до маляти, співає колискові та тим самим прекрасно стимулює розвиток мовлення і мислення [3, с. 106].

Цілком закономірно, що наймогутнішим вихователем в українській родині є рідна мова, яка звучить із вуст найрідніших людей. Батькам треба знати та розказувати дітям, що вона є національною (належить до індоєвропейської мовної сім'ї) та виступає як одна з давніх, високорозвинених мов світу, якою має пишатися і залюбки користуватися кожен українець [3, с. 114].

Відречення від рідної мови – це антипедагогічний та аморальний крок, який означає відмову від могутнього виховного впливу, руйнацію спадкового мовно-генетичного коду, ламання традиційної наступності поколінь, гальмування духовно-морального та інтелектуального розвитку особистості, тобто плюндрування національного характеру та самобутніх психологічних рис української людини. Крім того, аморальність такого вчинку полягає в досить символічному, але правомірному відцуранні від рідних батька та матері, братів і сестер, діда й прадіда, родини, нації, зради свого народу та його крах, оскільки мова – це найцінніший скарб, найбільше духовне багатство, із вмиранням котрої зникає і сам народ.

Вважаємо за необхідне розтлумачити майбутнім батькам, що відступ від своєї мови робить людину бездуховною, від цього міліє розум і спустошується душа, леденіє серце, відбувається втрата людської гідності [3, с. 116–117].

Силу виховного впливу визначено характерним культом, авторитетом у житті людини. Досить цікаво, що такі міркування виражено на різних рівнях: порівняння (*мати, як сонце, правда, молитва*); неординарність функцій (*душа, берегиня домашнього вогнища, добра, тепла і затишку*); незамінність (*на світі усе знайдеш, крім рідної матері; немає тих яток, де продають рідних маток; матері ані купити, ані заслужити*).

Окрім того, є культ предків, звернений у минуле (сферу повір'їв), культ дітей, спрямований у майбутнє та згаданий нами культ матері, який характеризується сучасною сферою діяльності та виховання (*чого мама навчить, того й батько не перевчить*) [3, с. 104].

У родинній педагогіці лише ту неню оцінюють схвально, яка досить прихильно ставиться до своєї дитини, здатна дивитися на малю веселими очима, намагається не бути похмурою, гнівливою чи засмученою, не гримає, позаяк саме мамині погрози дуже травмують дитячу психіку, завдають непоправної шкоди [3, с. 105]. Варто пам'ятати про те, що дитя не розуміє зміни настрою та відсутність її уваги, перекладання обов'язків і опіки, позбавлення неньчиного тепла й ласки. Такі дії здатні призводити до дитячої похмурості, самолюбства, замкненості, злостивості та впертості, схильності до лихих учинків через те, що душевний

зв'язок між матір'ю та дитиною, не підкріпившись, буває втрачений назавжди, без змоги бути компенсованим у майбутньому [3, с. 105].

Проте надмірні пестощі та любов здатні провокувати егоїзм, безвілля, розніженість і неробство, нездатність переборювати життєві труднощі й перепони.

Надто виражена суворість відчужує дітей від матері, робить відлюдькуватими, озлобленими, а подекуди й жорстокими.

Досить цікавим для розгляду є поняття розумної батьківської любові до дітей. Така означає здатність виявлятися в ласці, яка не опускається до запещування, піклування без потурання, вимогливості в поєднанні з чуйністю [3, с. 106].

Уявлення про найріднішу людину в українській етнопедagogіці ототожнено з Божою, Господньою, Пречистою – Богородицею, матір'ю Хреста, весільною матір'ю – жінкою, яка виконує на весіллі роль неньки нареченого/нареченої, досвітчаною матір'ю – жінкою, в хаті якої молодь збиралася на досвітки (спільну працю та розваги в осінній та зимовий час), хрещеною матір'ю – жінкою, яку беруть в обряді хрещення на роль духовної неньки, названою матір'ю – жінкою, яка взяла на виховання, тобто прийняла за свою чужу дитину [3, с. 106].

Поняття «рідний батько» має такі варіанти номінацій, як-от: тато, отець, нянко (неньо, нянько), дядьо (дедьо). Досить цікаво, що від цього слова пішли поняття «батьківщина» – спадщина від батьків і патріотичне поняття «Батьківщина», себто країна, стосовно до людей, які в ній народилися і є її громадянами, «весільний батько», «хрещений батько» тощо.

Його авторитет є високим як у домашньому, так і громадському та духовному житті українців. Втрачене татом надолужити неможливо: *не навчив батько, не навчить і дідько*. Проте вважають: *батько вмер, то – півсиротина, а мати – то вже ціла сиротина. Батько – не мати: не поцілує її не приголубить*. Дійсно, його ласка є особливою, але кожна дитина хоче мати тата, кожен батько не хоче мати лихого сина: *добре тому, хто має батька, бо в батька найтепліша хатка; своя хатка – своя стріха, свій батько – своя втіха; таткова хата усім багата*. Приклад і згадка про нього закарбовується та зберігається в пам'яті людини до кінця її життя [3, с. 112–113].

Безперечно, авторитет батьків є найвпливовішим виховним фактором, який виявляється в повазі, виконанні вимог і прислуханні до порад. Такому сприяють пристойна особиста поведінка, статечне моральне обличчя, працьовитість, єдність вимог, чуйне ставлення до дітей, знання їхніх потреб та інтересів, допомога в навчанні, увага до вікових та індивідуальних особливостей, ерудиція, господарність і підприємливість, належна орієнтація в літературі, мистецтві, науці, політиці, спорті, громадському житті [3, с. 108].

Велике значення для зміцнення згаданого престижу має його різноманітна підтримка, для прикладу: громадською думкою, суспільством, державою, церквою, школою, тобто належною реалізацією ролі батьківства та материнства [3, с. 108].

Найрідніші люди мають любити та належно виховувати своїх дітей, вивести в самостійне життя, дати професію та матеріальну допомогу. Натомість діти мають любити й поважати своїх батьків, прислухатися до їхніх порад, піклуватися про них у старості. Цурання найрідніших – найбільший гріх і сором, який українці прирівнюють до відступництва від свого краю, українського, народу, України, тобто вважають своєрідним порушенням взаємин між найближчими людьми [3, с. 108–109].

Незважаючи на те, що проблема стосунків між батьками і дітьми є вічною, вона становить серцевину родинної педагогіки, через яку реалізовано сутність людського життя та сім'ї, народу, нації, держави, суспільства і людського роду, наступність і спадкоємність поколінь [3, с. 109].

Незамінний виховний вплив на підростаюче покоління мають дідусі з бабусями. Утім, не можна схвалювати вчинки молодого подружжя, які без будь-якої потреби віддають своїх дітей під повну опіку батьків, оскільки малечі потрібні як першовихователі (тато з мамою), так і наставники (дідусь із бабусею): *шукай правди у старих, а сили у молодих; шануй старих – молоді тебе пошанують* [3, с. 120].

Українське родинознавство характеризується чуйним і уважним ставленням до людей похилого віку, оскільки це – одна з найхарактерніших ознак людяності особистості [3, с. 121]. Батьки, діти, онуки конче потрібні одне одному, в такій духовній єдності закладена велика мудрість природи, вічність «дерева життя», безсмертя народу, нації, їхнє минуле, сучасне та майбутнє, досконалість української родини як осередку примноження норм і традицій педагогічної культури українців [3, с. 122]. Досить болючими вважаємо міркування молодих людей про дідорні (народна назва інтернатів опіки стареньких) або невдячність щодо своїх батьків [3, с. 122].

Необхідно звернути увагу на плекання гуманних стосунків між братами та сестрами, позаяк суть їхнього виховного впливу закладено в етимології слів, які відомі всім індоєвропейським мовам. Так, від санскритського «братар» – помічник, годувальник, оборонець сестри; «свастра» – своя кровинка, утішниця [3, с. 123].

Співчутливим маємо виховувати ставлення до вдів, сиріт, напівсиріт, плекати прагнення не залишати таких на поталу, за можливості допомагати: *не кривдь голиша, бо в голиша також є душа; з хати по нитці – сиротині свитка; чужа ласка – сироті Великдень; кривдити сироту – гріх!* тощо.

Певний вплив мають родичі, свояки, ровесники, товариші, друзі, оскільки через них за допомогою батьків діти пізнають свій родовід за обома лініями, гідні внутрішньородинні стосунки та спілкування, гостинність як одну з провідних національних рис українців [3, с. 139–140].

Певна річ, неможливо дати майбутнім і нинішнім батькам «педагогічні рецепти» на всі випадки життя, бо це недоцільно через належність педагогічних кроків тому, хто їх робить [3, с. 163]. Варто пам'ятати, що ефективність виховання залежить від дотримання загальновідомих принципів, приміром: народності, наступності й спадкоємності поколінь, участі в праці, природо- та культуровідповідності, самодіяльності (активності й ініціативи), педагогічної компетентності, єдності вимог і виховних напрямів [3, с. 163]. Успіх виховного процесу зумовлює застосування методів стимулювання культурної поведінки, як-от: схвалення, змагання, сугестії, заохочення, покарання з метою забезпечення педагогічної профілактики поганим думкам чи вчинкам.

Акцентуємо на тому, що джерелом подружнього кохання та вірності є здатність любити взагалі, спроможність ставитися до інших із повагою, зокрема до батьків, братів і сестер, дівчини та дружини, рідного краю. Кохання, згідно з українським родинознавством, – це поняття духовного потягу, сердечності, прихильності до особи іншої статі.

Не менш важливо навчитися зміцнювати стосунки між батьками та дітьми через навчання, оскільки в цьому процесі не завжди все йде гладко: *кінь на чотирьох ногах, та й той спотикається*. Важливо не ляяти дитину, а допомогти подолати відставання, підбадьорювати, вселити віру у власні сили та здібності, забезпечувати атмосферу взаємної довіри, єдності думок, бажань і почуттів.

Молодь має розуміти елементарний етикет родинної взаємодопомоги та взаєморозуміння, реальні шляхи й можливості налагодження стосунків на прикладі батьків, основою педагогіки яких виступає евідемонізм.

Вправа 1. Розподіліть відомі Вам родинні номінації за такими колонками: «культ предків», «культ дітей», «культ матері/батька/батьків». Поміркуйте над значенням визначених категорій у житті та вихованні підростаючого покоління. Підготуйте усне повідомлення згідно з опрацьованою інформацією.

Вправа 2. Започаткуйте разом зі своєю сім'єю ведення щоденника ідей родинної педагогіки. Наприклад:

№ з/п	Лексична родинна номінація	Педагогічна ідея (порада)	Власні міркування, зауваження, висновки
1.	Бабуся	Хоча б 10 хвилин на день приділяти уважному спілкуванню з дітьми	...
2.	Дідусь	...	...
3.	...	...	...

Вправа 3. Поміркуйте та дослідіть (за допомогою СІТ) усі можливі ризики, які виникають через відречення від рідної мови. Визначте роль матері в опануванні словом.

Вправа 4. Обговоріть зі своїми близькими план ідеальної взаємодопомоги в сім'ї. Спробуйте втілити власноруч розроблений проєкт відповідно до визначених номінацій. Поділіться отриманими враженнями та побажаннями.

№ з/п	Лексична родинна номінація	Варіант необхідної допомоги	Власні міркування, зауваження, висновки
1.	Мама	...	...
2.	Тато	...	...
3.	...	...	...

Вправа 5. Розгляньте зі своїми близькими план посильної допомоги найменш захищеним категоріям суспільства: сиротам, напівсиротам, вдовам. Спробуйте втілити його в життя.

Висновки. Таким чином, вивчення досліджуваних одиниць у контексті родинної педагогіки (комунікативно-діяльнісний аспект) сприяє формуванню згаданої лексичної компетенції, усвідомленню семантичного й життєвого навантаження вказаних номінацій, перспективної роботи над собою.

Використана література:

1. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 607 с.
2. Родинна педагогіка : навчально-методичний посібник / А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексеєнко та ін. Київ : Видавець ПАРАПАН, 2002. 216 с.
3. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка : навчальний посібник. Київ : ІСДО, 1996. 288 с.

References:

1. Matsko L. (2009) *Ukrainska mova v osvithnomu prostori: navchalnyi posibnyk dlia studentiv-filolohiv osvithno-kvalifikatsiinoho rivnia «mahistr»* [Ukrainian language in the educational space: a textbook for students-philologists of educational and qualification level «Master»]. K.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 607 s. [in Ukrainian].

2. Rodynna pedahohika (2002): Navchalno-metod. Posibnyk / A. A. Marushkevych, V. H. Postovyi, T. F. Aleksieienko ta in. [Family pedagogy] K.: Vydavets PARAPAN, 216 s. [in Ukrainian].
3. Stelmakhovych M. H. (1996) Ukrainska rodynna pedahohika : navch. posibnyk [Ukrainian family pedagogy]. K. : ISDO, 288 s. [in Ukrainian].

Rudiuk T. V. Family vocabulary and pedagogy (communicative-activity approach)

The article is devoted to topical issues of the relationship of the studied units to the cultural traditions of Ukrainian family pedagogy. Theoretical and methodical possibilities of phased support of the processes of studying these nominations in the context of the outlined research are analyzed; formation of a certain competence; linguistic and creative mindset; personal experimental efforts (communicative-activity approach). In addition, the effectiveness of learning material through the prism of educating a conscious attitude to family and kinship and public interaction is projected.

Among the conditions that ensured the effectiveness of the study of the investigated nominations (communicative-activity approach) the need for multifaceted observations and use of the best national and cultural traditions of Ukrainian home pedagogy are determined.

Attention is drawn to the relevance of initiating individual projects to implement and support creative considerations; establishing causal link; interpretation of patterns of influence on future generations, etc. For example, representation of the studied units based on the latest scientific achievements; determining the peculiarities of semantics of lexical nominations; launching a textbook of ideas of home pedagogy; sharing of the best customs and traditions; individual generalizations, etc.

Conclusions are made about the further prospects of elaboration of the outlined information in the specified direction (communicative-activity approach); emphasis is placed on the possibility of intensifying the processes of learning the material, such as introduction to the basics of family wisdom and the analysis of the studied tokens; creative use of IT, discussion of conclusions, impressions, personal vision of the above-mentioned issues, the gained experience, possible use of the generalized information in daily life.

Key words: family vocabulary, communicative-activity approach, family lexical competence, genetic code of a nation, eudemonism, family pedagogy.